

De Stralsundsabel

door G.R. Hof

Al tientallen jaren wordt er geschreven over een sabel dat door buitenlandse wapenverzamelaars Stralsundsabel wordt genoemd en wordt er gefilosofeerd over de herkomst van deze sabel. Terwijl wij in Nederland toch geen enkele moeite hebben het wapen te herkennen als Nederlandse Infanteriesabel (Fusiliers) M.1800. Waar komt die verwarring vandaan?

Afb. 1. Infanterie
Onderofficierssabel M.1800

Stralsund

De plaats van handeling, Stralsund, is een stadje aan de zuidwestkust van de Oostzee, ten noorden van Berlijn. Het maakt deel uit van een gebied dat sinds 1648 Zweeds was en bekend stond als Zweeds Pommeren. In 1803 werd door Gustaaf Adolf IV, koning van Zweden, het westelijk deel ervan, met Wismar als hoofdstad, verkocht aan de Hertog van Mecklenburg, met het recht op terugkoop binnen een termijn van 100 jaren, maar door "rente op rente" was dat voor Zweden niet meer betaalbaar geworden, zodat formeel Zweden in 1903 afstand deed van het terugkooprecht. Toen Zweden in 1807 in oorlog raakte met Frankrijk onder Napoleon, zond Frankrijk een leger onder Maarschalk Brune naar het oostelijk deel van Zweeds Pommeren. Na een beleg van Stralsund werden de Zweedse troepen eerst teruggetrokken op het eiland Rügen (Rygen), waarna de Zweedse bevelhebber er in slaagde een overeenkomst te sluiten met de Franse be-

Het laatste gevecht van von Schill in de Fährstrasse te Stralsund 31 mei 1809.

(uit: O.P. Berg, Stralsundsablen op Major von Schill, Vaabenhistorisk Tidsskrift, Band 30-6)

velhebber waarbij het Zweedse leger zich, met wapens en voorraden en al, mocht terugtrekken naar het vasteland van Zweden. Geheel Zweeds Pommeren was daarmee in handen van de Fransen gevallen die er (zwakke) garnizoensstroepen legerden. Twee jaren later, in 1809, was Stralsund opnieuw een strijdtooneel, en wel tussen een Duits (Pruisisch) Vrijkorps onder Majoor von Schill en een Franse strijdmacht bestaande uit aan Frankrijk gelieerde Deense en Koninklijk Hollandse troepen.

Von Schill

Ferdinand von Schill werd geboren in 1776 in een plaatsje bij Dresden, groeide op in een milieu van Pruisische militaire vrijbuiters en begon zijn militaire loopbaar in een dragonderregiment. Zijn carrière verliep traag: in 1806 was hij de oudste luitenant in het Pruisische leger. Na de slag bij Jena, waar Pruisen door de Fransen werd verslagen, begon von Schill in 1807 een Vrijkorps op te richten. Binnen dit korps nam von Schill afstand van de Pruisische feodale militaire praktijken en legde hij daarmee de basis voor latere militaire hervormingen. Zijn tactisch inzicht werd als sterk ontwikkeld ervaren, maar strategisch waren zijn kwaliteiten beperkt. Na de vrede van Tilsit werd hij benoemd tot majoor en diende hij onder Blücher, die toen gouverneur van Pommeren was en werd het Vrijkorps als 2e Brandenburgse Huzarenregiment in de Pruisische cavalerie opgenomen.

De vredesbepalingen van Tilsit en de eisen van de conventie van Parijs in 1808 riepen bij de Pruisische militaire leiding maar ook onder de bevolking een sterk nationalistisch gekleurde weerstand op tegen de neutraliteitspolitiek van de Koning van Pruisen. Deze weerstand werd door von Schill gebruikt om een netwerk op te bouwen van samenzweerders en hoopte hij op een volksopstand vooral in Noord Duitsland (Westfalen). Hoewel bij Pruisische militaire leiders als Gneisenau, Scharnhorst, Clausewitz en Blücher dezelfde gedachten aan een opstand leefden, kon de ongeduldige von Schill niet wachten en verliet hij op 28 april 1809, aan het hoofd van zijn huzarenregiment, Berlijn om op te trekken tegen de Fransen. Omdat dit in strijd was met de neutraliteitsafpraak tussen Pruisen en Frankrijk werd door deze actie von Schill een rebel, een muiter. De mars van het Vrijkorps von Schill liep door Saxon, een aantal kleinere hertogdommen en Westfalen. Op deze tocht werden een aantal successen geboekt op zwakke Franse garnizoenen. Hoewel von Schill de bevolking van Westfalen opriep naar de wapens te grijpen en zich bij hem aan te sluiten, waren de ideeën van von Schill toch tamelijk reactionair en bleef de grootte van zijn Vrijkorps beperkt tot ca. 1500 vrijwilligers. Op het eind van zijn tocht werd door hem op 25 mei 1809 Stralsund ingenomen.

De slag bij Stralsund

Door het in dienst stellen van 300 man van de

burgerweer van Rügen, door het weer in dienst stellen van achtergebleven Zweedse militairen, door het weer in orde proberen te brengen van de verdedigingswerken van de stad, waarbij ook de burgers werden ingezet, probeerde von Schill zich voor te bereiden op de te verwachten reactie van Franse kant. Deze Franse reactie werd gecoördineerd door Generaal Damas vanuit Hamburg. Deze Franse bevelhebber richtte een korps op, bestaande uit Deense troepen (onder Generaal-Majoor von Ewald) en een Koninklijk Hollands hulpkorps. Dit Nederlandse hulpkorps, ingedeeld bij het Xe Legerkorps onder opperbevel van de Koning van Westfalen (Jerome Napoleon) stond onder commando van Luit.-Generaal Gratien en bestond uit een 1e brigade onder Generaal-Majoor Anthing (6e en 7e reg.Infanterie), een 2e brigade onder Generaal-Majoor van Hasselt (8e en 9e reg.Infanterie), het 2e kurassiers regiment van 3 eskadrons onder Kolonel Trip en een artillerie-eenheid (Artillerie te Voet, 1e comp.2e bat., Rijdende Artillerie, 1e en 2e comp., en Trein) met zeker 10 kanonnen en 2 houwitsers. De totale sterkte van dit Frans-Deens-Hollandse leger was ca.6000 man. Bij het gevecht tijdens de inname van Stralsund werd von Schill eerst neergesabeld door een Deense huzaar, later doodgeschoten door een Nederlandse infanterist.

Verdere verloop

In opdracht van de Nederlandse generaal Gratien werd het hoofd van von Schill door de Nederlandse stafarts Genoux van het lichaam gescheiden en opgestuurd naar Koning Jerome Napoleon van Westfalen, welke een beloning van 10.000 franc op het hoofd van von Schill had gezet. Dit hoofd werd later ter beschikking gesteld van de Leidse Professor Brugman voor diens natuurhistorische collectie. Pas onder druk van de executeur-testementair van Brugman werd het hoofd later naar Braunschweig overgebracht en daar in 1837 in een urn geplaatst.

Van de troepen van von Schill werden door de Fransen 537 naar Cherbourg en Brest gestuurd als galeislaven. Van de naar Pruisen terugkerende troepen werden (omdat het Vrijkorps van Schill door de Koning van Pruisen als muiterskorps was bestempeld) 14 willekeurig aangewezen en geëxecuteerd. De door het Frans-Deens-Nederlandse korps 11 gevangen genomen officieren van het Vrijkorps van Schill werden ook, op last van Keizer Napoleon, geëxecuteerd.

Pas later werd von Schill als symbool gezien van het groeiende nationalisme en het verzet tegen Napoleon en werd zijn nagedachtenis geëerd met het oprichten van een standbeeld in Stralsund.

Theorieën over de Stralsundsabel

- In de oudere Deense literatuur werd de sabel als Pruisisch geduid, bijv. in de Catalogus van het Tuighuismuseum te Kopenhagen (editie 1877), waarbij werd aangegeven dat een groot aantal van de sabels buitgemaakt zou zijn op de troepen van von Schill.
- De Duitse deskundige Gerhard Seifert, in een artikel in Der Büchsenmacher (1961) vermoedt dat de sabel (van het model Afb.2) van een kleine Duitse staat is. Seifert vermeldt daarbij dat bij de tocht van von Schill naar Stralsund nogal wat infanteristen uit kleinere staten (Mecklenburg, Hessen o.a.) zich bij het Vrijkorps aansloten, welke infanteristen met deze sabel gewapend zouden kunnen zijn. Deze theorie werd later door hem nog eens herhaald in Das Deutsche Waffen-journal (1967 p.622).
- Gerd Maier, in zijn standaardwerk "Preussische Blankwaffen (Teil II, p.220 e.v.)schrijft:"de soldaten van het in 1809 verslagen Vrijkorps waren met een eigen model van sabel uitgerust, en de plaats van de nederlaag gaf de naam aan het wapen, waaronder het nu bekend staat: Stralsundsabel. Het model zelf is van vermoedelijk Mecklenburgse oorsprong en lijkt in details van het gevest ook op de oude Hohenzollerse infanteriesabel zoals beschreven in Süddeutsche Blankwaffen-Württemberg. Na de nederlaag van het Pruisische Vrijkorps bij Stralsund kwamen de sabels als buit naar Denemarken". Maier beeldt ook een sabel af als onder afb.2.

- E. Borg, een Zweedse verzamelaar beschrijft (Vaabenhistorisk Aarbog XIX p.53 e.v.) een theorie waarin in 1808 door het Deense leger 1000 sabels werden aangekocht en bij de Deense marine ook nog eens 1000 stuks. Deze sabels zouden deel uitmaken van een partij van 40.000 stuks welke op de particu-

liere markt (Hamburg) waren aangeboden in 3 verschillende modellen. Deze sabels werden in Rendsburg en Kiel afgeleverd.

- A.J. Melsaetter, een Noorse wapendeskundige komt (Vaabenhistorisk Aarbog XXIX p.75 e.v.) al dichterbij de waarheid als hij schrijft aan te nemen dat de Deense troepen, bestaande uit eenheden infanterie, cavalerie en voet-en bereden artillerie, vooraangaande aan de actie tegen von Schill na een lange strijd dermate slecht bewapend en uitgerust waren, dat zij bij het begin van de actie door de Nederlanders zijn bewapend. Hij documenteert dat de Deense troepen in elk geval een niet-Deense sabel gedragen hebben bij de slag van Stralsund. Als hij verder aangeeft dat de sabel onder afb.4 de "echte" Stralsundsabel is en dat in Noorwegen en Denemarken voorkomende sabels van het model onder afb.2 "onechte" Stralsundsabels zijn, zegt hij echter meer dan hij kan waarmaken.
- O.P. Berg (Vaabenhistorisk Tidsskrift Band 30 No.6 p.172 e.v.) geeft nogmaals gedocumenteerd aan dat inderdaad de Deense troepen zijn uitgerust en bewapend door de Nederlanders en dat op deze wijze de wapens in de Deense bewapening zijn opgenomen. De sabel onder afb.2 wordt door hem M.1809 genoemd, een sabel welke bij de Deense marine in gebruik kwam en later door de Deense artillerie werd gevoerd. Deze, ook door hem "valse" Stralsundsabel genoemd, wordt ook wel Holsteinse sabel genoemd. De sabels van het model afb.4 beschrijft hij als Nederlands. Deze sabel werd in 1814 naar Noorwegen gebracht en gebruikt als onderofficierssabel. Van deze sabel schrijft Berg "het is een Nederlandse sabel, gebruikt door de Denen tegen Pruisen op Zweeds gebied onder Franse overheersing en later belandend in Noorwegen", een ware internationale sabel!

Afb. 2. Infanteriesabel M.1809 ("Stralsundsabel")

Afb. 4. Infanteriesabel (ca. 1780-1810)

De Nederlandse infanteriesabels 1795-1813

De sabels uit deze tijd, en zoals ze ook afgebeeld zijn bij dit artikel, kennen we uit de serie aquarellen getiteld "Wapens uit de tijd der Bataafsche Republiek en van Koning Louis", een serie in het bezit van het Legermuseum en welke ook opgenomen is in Puype (Blanke wapens, p.66).

- De oudste sabel is die onder afb.4, welke al in het Staatse leger werd gevoerd, waarschijnlijk zelfs vóór 1785. De sabel werd eerst gedragen door grenadiers, vanaf 1796 ook door de fusiliers.

- De sabels onder afb.1 en afb.2 worden door Puype, die de oorspronkelijk bij de aquarellen horende verklaringen aangeeft, respectievelijk omschreven als Grenadierssabel (geel) en Onderofficierssabel Grenadiers (geel). Met deze twee sabels, ingevoerd in 1800 is iets mee: ik denk dat de modelomschrijving niet klopt.

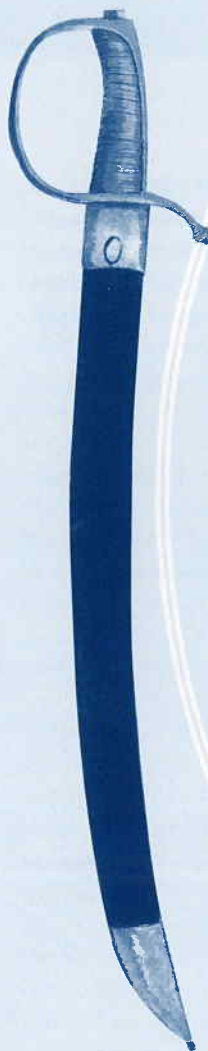
Als we naar de bronnen gaan komen we eerst bij Geisweit v.d. Netten (Onderrigt wegens het schiet-en zijdgeweer ten dienste van het Kon.Hollandsche Leger, 2e dr.1815): "diegene welke ten gebruik der koninklijke hollandsche infanterij ingevoerd zijn, hebben eene volle kling met eene smalle goot langs de rug; dezelve is flauw gebogen. Het gevest en beslag is koper, het eerste heeft éene vóór- en twee zijbeugels (...)de pareerstang (is) regt...boven is de vóórbeugel regthoekig omgegogen en doorboort, om door middel eener ijzere schroef denzelfen met den knop, die aldaar aan de voorzijde plat en met een bovenbek voorzien is, te vereenigen. De greep is van hout met zwart leder overtrokken met twee enkeld en één dubbeld gedraaid koperdraad omwonden, onder voorzien van eenen koperen band (...) het rugstuk met eenen rondgebogen knop in de gedaante van een leeuwenbek, heeft boven een rolvormig uitsteeksel waarop den angel omgeklonken is. De sabels der onderofficieren met gevesten van gemengd koper, en van eene gelijke gedaante, hebben eene kling van (...) 0.m.700 welke holgeslepen en met eene kleine goot langs de rug voorzien zijn". In een andere editie van zijn werk herhaalt hij dit nog eens: "(sabels)diegene welke ten gebruik der kon.hollandsche infanterie ingevoerd zijn, hebben eene volle kling met eene smalle goot langs de rug".

In het Journaal Militair van 1809: "Infanteriesabel Model 1800, met een koperen gevest, twee zijbeugels, de greep met koperdraad. Dit Model is bij de troepen te Voet over het algemeen in gebruik; de Onder-Officiers Sabels zijn daarin van de overige onderscheiden, dat

het gevest van gemengd koper is, en van de andere alleen van geel koper".

Samenvattend: alle sabels van het model afb.2 die ik als realia tegenkwam, maar ook alle welke in de door mij aangehaalde literatuur voorkomen, hebben een volle kling en een geel messing gevest en zijn dus manschapswapens: Infanteriesabel M.1800. Ook de klinglengte van dit manschapswapen (62,6 cm) klopt met de opgave in Geisweit. De sabel onder afb.1 met de meer uitgewerkte leeuwenkop (i.p.v. alleen de beschreven bek), zal dus een onderofficierswapen zijn, met een hol geslepen kling, klinglengte 70 cm. met een anders dan geel metalen gevest.

- De sabel onder afb.3 werd bij de verklaring der aquarellen omschreven als fusilierssabel en is ongetwijfeld de sabel welke ten Raa (De Uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht, 1900, p.68) beschreef als Infanteriesabel M. 1807: "gevest en beugel, gegoten uit één stuk geel koper; de scheede met koperen haak- en oorband". In één van de edities van Geisweit werd deze briqueet ook genoemd: "Sabel der Infanterie, model van het jaar 11. Deze heeft een kromme volle

kling, ter lengte van 1 voet 10 duim en van 9 lijn buiging,...eene ledere met koper beslagene scheede,...de beugel en het gevest zijn van geel koper uit een stuk gegoten...Dezelve dient de geheele infanterie." Nu is mijn stelling dat deze sabel nooit ingevoerd is geweest. Mijn argumenten daarvoor zijn de volgende. Geisweit, in zijn "Onderrigt wegens het schiet-en zijdgeweer ten dienst van het koninklijk hollandsche leger", 2e druk 1815 (herdruk 1815) noemde dus in de ene editie wel, maar de andere editie niet deze sabel. Maar nog opvallender is, dat in de editie waarin de sa-

bel wel genoemd werd, en wel bedoeld voor de hele infanterie, Geisweit in de tabel genaamd "Tafel van de afmetingen en der zwaarte der onderscheidene zijdgeweren" hij niet de maten gaf van deze briqueet, maar van de Infanteriesabel M.1800 (afb.2). En in zijn boek getiteld "Onderrigt wegens het schiet-en zijdgeweer ten dienste van het Koninklijk Nederlandsche leger" (5e ed. 1828) herhaalde hij dat nog eens: wel een beschrijving in de tekst, maar ook daar weer in de tabel "Tafel van de afmetingen en het gewigt der onderscheidene zijdgeweren tot op het jaar 1810 bij het hollandsche leger in gebruik" gaf hij de afmetingen van de Infanteriesabel M.1800 in plaats van de briqueet. En in de officiële publicatie "Journaal Militair", in de bijlage waarvan een tabel voorkwam van de wapens welke bij het leger in gebruik waren werd ook de briqueet niet genoemd. Als we ons dan realiseren dat het jaar erop Nederland werd ingelijfd bij het Franse keizerrijk is dat een reden te meer om aan te nemen dat de briqueet niet in de periode van het Koninkrijk Holland is ingevoerd.

Definitie van Stralsundsabel

Ik zou als Stralsundsabel willen definiëren "een sabel welke aantoonbaar bij de slag om Stralsund in 1809 door de Nederlanders ter beschikking is gesteld aan de Denen en eventueel daarna in de Deense bewapening bleef". Dus elke willekeurige en vaak ongemerkte sabel van het model afb.2 of 4 is gewoon een Nederlandse sabel en dient niet meer als Stralsundsabel omschreven te worden. Onder deze definitie vallen ook eventuele andere sabels dan alleen die voor de infanterie; ik heb geen enkele aanleiding om niet te vermoeden dat ook de Deense cavalerie en artillerie eenheden tijdens de actie tegen von Schill met Nederlandse wapens waren uitgerust. Ik heb dan ook onze Deense verzamelvrienden uitgenodigd, nog maar eens goed in hun arsenalen te speuren....

Afb. 3. Infanteriesabel
M. 1807